

FONDAZIONE CENTESIMUS ANNUS
PRO PONTIFICE

NADÁCIA CENTESIMUS ANNUS PRO PONTIFICE

DEKLARÁCIA 2015

REFORMOVANÁ TRHOVÁ EKONOMIKA: PODNIKANIE ZA ĽUDSKÝ ROZVOJ

Slová výzvy pápeža Františka: „nie ekonómii vylúčenia a nerovnosti, taká ekonómia zabíja, “ by sa mali dotknúť všetkých, ktorí sa v rámci svojich povolaní podieľajú na hospodárskom živote. Mnohí sa v dobrej viere pravdepodobne budú chcieť zamyslieť nad svojimi aktivitami a budú sa pokúšať prísť na to, aké konkrétne kroky treba podniknúť, aby sa nezostalo iba pri slovách: „nie ekonómii vylúčenia, nie novej idolatrii peňazí, nie peniazom, ktoré panujú, namiesto toho, aby slúžili, nie nerovnosti, ktorá plodí násilie“ (*Evangelii gaudium*, druhá kapitola), ale aby sa účinne presadzovali reformy, ktoré podporujú inklúziu a praktickú solidaritu. Týmto sa zaoberali členovia a priatelia Nadácie Centesimus Annus v priebehu roka 2014; tento dokument je stručným zhrnutím toho, na čo prišli*.

A. VŠEOBECNÝ RÁMEC

Celosvetový **dopyt po transparentnosti** neustále vynáša na svetlo prípady nekalých praktík a porušovania zákonov v hospodárskom a finančnom živote. Toto síce možno považovať za pozitívny trend, no prehĺbuje to priepasť nedôvery medzi ekonomickými subjektmi a verejnou mienkou, ktorá často zamieňa celok za časť a trhovú ekonomiku sa odsudzuje všeobecne ako taká.

V západných ekonomikách medzitým aj za podpory nadnárodných inštitúcií prebiehajú ambiciózne regulačné reformy najmä vo finančnom sektore. Široké hnutie smerujúce k **zodpovednému ekonomickému správaniu sa a udržateľnému využívaniu zdrojov** v súčasnosti mení mnohé

* Zoznam stretnutí, ktoré sa uskutočnili od septembra 2013 do októbra 2014, celé prezentácie a závery možno nájsť na webových stránkach Nadácie (www.centesimusannus.org).

oblasti podnikania. Toto sú dozaista pozitívne trendy, ktoré však vyžadujú silnejšie ľudské a etické usmernenie. K vytvoreniu nového rámca, ktorý bude tvorivý a pre všetkých pozitívny, môže prispieť vízia sociálnej náuky Katolíckej cirkvi.

Všade tam, kde sa nerešpektujú zákony, a ešte väčšmi tam, kde v ekonomike chýbajú základné etické princípy, na to najviac dopláca práve chudobnejšia časť populácie. Práve na tých najzraniteľnejších dopadá bremeno korupcie; oni najviac doplácajú na protekcionizmus a egoistické protekčné opatrenia, na neefektívnosť vo verejnej správe a oni najviac trpia následkami ekonomickej korupcie a zločinu. Nejestvuje jednoduchá definícia chudoby, existuje však mnoho spôsobov ako byť chudobný. Kresťania sa po stáročia usilovali chudobu pochopiť a byť chudobným nablízku. Dnes sa ťažisko presúva: **reforma trhovej ekonomiky s cieľom urobiť ju odolnejšou voči niektorým jej neduhom je naliehavou úlohou, a to aj z pohľadu kresťanskej povinnosti prednostne sa starať o núdznych.**

Zo skúsenosti vieme, že ekonomický rozvoj dosiahnutý prostredníctvom podnikania a praktických inovácií na všetkých úrovniach je hlavnou hnacou silou na zníženie chudoby. Ekonomický rast môže prinášať so sebou víťazov i porazených, a to si vyžaduje konkrétne opatrenia, ktoré umožnia, aby *chudobní mali možnosť pomôcť sami sebe*. No **rozvoj a trh so zdravou hospodárskou politikou sú jediným kontextom, v ktorom sa podarilo chudobu účinne znížiť vo veľkej miere.**

Ekonomika nadmerného konzumu a rozsiahlych služieb vytvára nové potreby a nové napätia v tradičnom etickom rámci. Závazok k rodinnému životu, zodpovednosť konať s ohľadom na spoločné dobro, proces učenia sa pri hľadaní pravého dobrého života sú stálymi **požiadavkami ľudského rozvoja, ktoré samotný hospodársky rast nevyrieši**. Úloha kresťanov spočíva v prehodnocovaní a nachádzaní nových odpovedí a návrhov, aby sa trvalé zásady jedinečnosti ľudskej osoby, subsidiarita a solidarita i spoločné dobro pretavili do účinného konania v dnešnom svete.

Pre stanovenie rámca vhodnej hospodárske politiky je podstatná rola, ktorú zohrávajú verejné inštitúcie (medzinárodné, štátne, regionálne...), pričom trhová ekonomika je schopná prosperovať v rôznych inštitucionálnych prostrediach. **Základnou podmienkou však je, aby sa podnikateľská iniciatíva mohla slobodne rozvíjať a uplatniť v prospech ľudského rozvoja.** To platí pre podnikanie a zamestnanosť, ale aj pre sociálne a občianske aktivity: oba sektory potrebujú systematické odborné riadenie, transparentnosť a dobrú správu.

V chudobných krajinách existuje popri všeobecnej hospodárskej politike zavádzanej zhora obrovský potenciál v uplatňovaní podnikateľských systémov podporujúcich **rozvoj projektov vychádzajúcich zdola, z miestnych komunít**. Dobrá prax riadenia, pravidiel pre transparentnosť, najnovšie komunikačné technológie, dobre riadené mikrofinancovanie a prepojenie dodávateľských reťazcov sú prvky, ktoré môžu zmeniť život celých komunít. Participatívny prístup umožní ľuďom slobodne riadiť svoju vlastnú ekonomickú budúcnosť.

V bohatých krajinách, kde sa počas nedávnych krízových rokov sociálne systémy preukázali vo všeobecnosti odolnejšie, prispela konkurencia novej a efektívnejšej výroby v krajinách s nízkymi alebo strednými platmi k stagnácii miezd, vyvolala tlak na znižovanie ceny práce a zvýšenie nezamestnanosti, priniesla neistotu a chudoby uprostred hojnosti.

V tejto súvislosti je dôležité, aby sa práca a uspokojenie z práce znovu začali vnímať ako základné potreby. **Zlá politika v oblasti vzdelávania a nepružné pracovné zákony** prinášajú so sebou príležitostné, krátkodobé pracovné miesta a spôsobujú nedostatok kvalifikovaných síl na voľné pracovné miesta a **môžu viesť k trvalej nezamestnanosti**. Spoliehať sa iba na centralizované a neosobné verejné programy môže viesť k „sociálnej pasci“, ktorá môže viesť k sociálnemu vylúčeniu. Na rozdiel od dvoch extrémov, ktoré predstavujú koncepty trhového individualizmu a štátneho intervencionizmu, si skutočne udržateľné odpovede na spomínané neduhy vyžadujú také **obnovenie chápania práce a cnosti**, v ktorom sa oceňujú ekonomické úsilie a občianska odvaha a v ktorom sa zodpovednosť aj moc uplatňujú tak, aby to bolo v súlade s ľudským rozvojom.

B. ÚLOHA SOLIDARITY PRI EKONOMICKÝCH ROZHODNUTIACH

Tak ako každý ľudský čin, aj každé ekonomické rozhodnutie v sebe zahŕňa určitú mieru solidarity: ľudské osoby sú totalitou, vpletenou v sieti vzťahov, kde dar a bratstvo v skutočnosti koexistujú s prirodzenou túžbou po individuálnej spokojnosti. Každé ekonomické rozhodnutie robí takáto ľudská osoba.

Podnikateľská iniciatíva nikdy nebýva založená len na osobnej chamtivosti. Proti mnohým prípadom zlého hospodárenia, korupcie a nedostatku zodpovednosti – ktoré sú trvalým pokušením v ekonomickom živote – je možné vybudovať oblasti trhového hospodárstva slúžiace priamo všeobecnému blahu, založené na pozitívnej morálnej kultúre sústredenej na dôstojnosť osoby a hodnotu práce.

1. Vybudovať firemnú kultúru v role služby spoločnosti

Dať podnikanie do služieb spoločného dobra nie je otázkou predovšetkým právnych vlastníckych štruktúr, ale skôr **kultúrnym faktorom prestupujúcim celú firemnú politiku**, od investícií až po návrh výrobkov, od využívania zdrojov až po spôsob predaja, od personalistiky až po finančné plánovanie. Toto si vyžaduje zapracovať do firemnej kultúry solidaritu vyváženú subsidiaritou, mať manažment, ktorý sa ujme vedenia a začne dávať príklad.

2. Podporovať sprostredkovateľské orgány

Každý, kto chce podporiť tieto myšlienky, každý, kto má možnosť, by mal podporovať sprostredkovateľské orgány, ktoré samé osebe udržujú solidaritu a v praxi prispievajú k zosúladiťovaniu konceptov a záujmov, ktoré by inak boli v rozpore. Mal by sa tiež na nich zúčastňovať. Počet nadácií a charitatívnych združení naozaj rastie, niektoré z nich zriaďujú priamo podniky; tento pozitívny trend zase vytvára potrebu transparentnosti a systému nezávislého vyhodnocovania, čím sa zabraňuje zneužívaniu a neefektívnosti a podporuje sa správne využívanie charitatívnych iniciatív.

3. Spojiť práva s povinnosťami

Porazení v hospodárskom raste potrebujú osobitnú ochranu a ďalšie príležitosti, je teda veľmi dôležité spojiť práva a nároky sa záväzkami a povinnosťami. Systémy sociálneho zabezpečenia musia pre udržateľnosť prepojiť prácu a zaškolenie ako podmienku práva na dotácie.

4. Decentralizovať vzájomnú pomoc

Tak ako v krajinách s nízkymi príjmami, aj vo vyspelých ekonomikách je prerozdelenie prostredníctvom dane z príjmu a sociálneho poistenia nevyhnutné. Existuje tu však riziko odmeňovania pasívneho postoja a prílišnej závislosti na verejnom sektore. Skutočnú alternatívu možno nájsť v mnohých už existujúcich alebo nových **decentralizovaných programoch vzájomnej pomoci, ktoré kombinujú všeobecné práva s personalizovanými podmienkami**. Tieto programy by mali mať aktívnu podporu zo strany podnikov aj zo strany právnych a daňových opatrení.

5. Stavieť na spoluzodpovednosti na firemnej úrovni

V súčasnej kríze sa spoluzodpovednosť často zhmotňovala do zmlúv o solidarite, ktoré umožňujú spoločnosti vyhnúť sa úpadku alebo katastrofickej reštrukturalizácii. Možno ju tiež dosiahnuť

začlenením všetkých ľudí, ktorí pracujú pre spoločnosť či v spolupráci s ňou; vyžaduje to transparentnosť, aby sa riziká mohli niesť spoločne, a zavedenie primeraných odmien medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, ale aj medzi investormi a vlastníkmi, akcionármi a manažérmi, veriteľmi a dlžníkmi, výrobcami a spotrebiteľmi, v slobodnom a flexibilnom právnom kontexte.

6. Podporovať preškoľovanie a dočasné zaškoľovanie

Podľa postupov osvedčených v tých európskych krajinách, kde nezamestnanosť zostáva na nízkej úrovni, je potrebné širšie úsilie, a to aj prostredníctvom špecializovaných daňových úľav a zníženia príspevku do sociálneho poistenia, pri zavádzaní programov preškoľovania a dočasného zaškoľovania pre mládež, v ktorých sú mladí zamestnanci najímaní za nižšie platy a spárovaní so staršími zamestnancami, ktorí môžu zabezpečiť odborné vedenie a prípravu ďalšej generácie.

7. Rozvíjať systémy medzigeneračnej solidarity

Nebezpečne veľký súkromný a verejný dlh v bohatých krajinách rastie rýchlejšie ako investície. Dlh teda prechádza na ďalšie generácie a vďaka tomu, že sa sčasti používa na súčasnú spotrebu a nie je kompenzovaný vybudovaním zariadení s dlhou životnosťou, sa môže stať čistou záťažou. Je potrebné znovu uplatniť dlhodobú perspektívu implementáciou nových iniciatív umožňujúcich kontakt mladších a starších a podporiť tak plné zapojenie rôznych generácií do nového sociálneho étosu, ktorý bude otvorený voči solidarite.

C. FINANČNÝ SYSTÉM, KTORÝ MÁ ZA CIEĽ SPOLOČNÉ DOBRO

V niekoľkých posledných rokoch bol globálny finančný vývoj v skutočnosti sprevádzaný rastúcou ekonomickou nestabilitou. Na pozadí odolnosti, ktorú preukázali niektoré banky, ako i veľkých výdavkov z verejných financií na záchranu druhých, **finančný sektor prechádza hlbokou zmenou** prostredníctvom regulácie zvonka ako i cez interne zavedené reformy. Výzvu **dať tejto reforme ľudský a etický rozmer** možno pretlmočiť do praktických krokov, ktoré okrem zjavného etického prístupu k financiám obsahujú v sebe aj myšlienku „**inkluzívneho finančného systému**“, čiže „finančného systému, ktorý napomáha boj proti vylúčeniu“. Nadáciou založená osobitná skupina pre financie sformulovala tieto zistenia v „Dublinských návrhoch finančného systému a spoločného dobra“, ktoré principiálne obsahujú nasledovné myšlienky:

1. Zmena manažérskej kultúry a správania: na začiatku a na konci každej transakcie je ľudská bytosť. To môže ísť proti požiadavkám technológií a regulácie.

2. Pomôcť vytvárať pracovné miesta prostredníctvom decentralizovaných pôžičiek: najväčšie možnosti vytvárať pracovné miesta sú na úrovni malých podnikov a v pružnejšom prerozdeľovaní práce medzi adaptabilnými a kreatívnymi spoločnosťami, čo si vyžaduje aj decentralizované úvery od bánk a možnosť neregulovaného sprostredkovania úverov.

3. Boj proti podvodom, korupcii a zneužívaniu: účinne realizovať nulovú toleranciu neetickej praxe, vrátane „regulačných arbitráží“; postihovať neetické správanie vysokými sankciami.

4. Presadzovať stabilitu a jasnosť právnych predpisov s cieľom znížiť náklady na byrokraciu a zmierniť ťažkosti pri výklade nariadení, čo je jedným z koreňov korupcie.

5. Zefektívniť ochranu spotrebiteľa prostredníctvom transparentnosti a zjednodušovania. Preskúmať nestranné a spravodlivé možnosti znižovania zadĺženia pre príliš zadĺžené domácnosti prostredníctvom spoločného znášania rizika zo strany veriteľov a dlžníkov. Podporovať rodinné finančné vzdelávanie.

6. Presadzovať a podporovať dlhodobé investície, a to najmä prostredníctvom inštitúcií schopných „patientskeho“ financovania, čo pracujú s verejnými a súkromnými finančnými prostriedkami a vyžadujú príslušné právne a daňové úpravy.

7. Mobilizovať finančné technológie pre inkluzívne financovanie prostredníctvom používania mobilných zariadení a digitalizácie vládnych platieb, zdravotníckych služieb a dodávateľských reťazcov.

8. Rozšíriť finančné vzdelávanie o pestovanie etickej reflexie, rozvíjanie schopnosti porozumieť dejinám a schopnosti vykonávať kritickú analýzu s cieľom zamedziť tomu, aby si budúci finanční manažéri osvojili myslenie „zbavené hodnôt“.

9. Redefinovať finančný ekonomický model stanovením cieľa miernych ziskov a dlhodobých stimulov a bonusových opatrení.

Naštartovať tieto procesy a dať im dostatočnú účinnosť si bude vyžadovať **preformulovať poslanie finančného systému** na službu pre celé hospodárstvo a spoločnosť, čo je nevyhnutné na to, aby sa mladí ľudia cítili motivovaní pracovať vo finančných inštitúciách.

D. CHUDOBA A „ZODPOVEDNOSŤ ZA OCHRANU“

Bez ohľadu na minulé zásluhy trhového hospodárstva v prekonaní chudoby v niektorých častiach sveta musí kresťanstvom inšpirovaný prístup brať do úvahy reálny stav a hlboké korene problémov s chudobou a zaostalosťou na mnohých miestach sveta. Kým vzrastajúca eufória západného sveta trivializuje múdrosť zakotvenú v tradičných zásadách opatrnosti a dáva bujniť arogancii – s

následnou krízou a depesiou –, zvyšok sveta zostáva uväznený v začarovanom kruhu chudoby. **Dráma nedostatočnej reakcie na katastrofy – prírodné alebo spôsobené človekom – a prist'ahovalectvo** sú dva aspekty, ktoré znovu a znovu stavajú do popredia znepokojujúce pravdy nerovnosti.

V prípade prírodných katastrof je nevyhnutné konať nielen rýchlo, ale aj inteligentne. Kontakty medzi skupinami v rámci cirkvi v darcovských krajinách a v prijímajúcich krajinách môžu mať zásadný význam pre zvýšenie štedrosti darcov a tiež nasmerovať pomoc zvonku na riešenie dlhodobých problémov, keď súčasný núdzový stav môže byť len ich prejavom. **Ľud'mi spôsobené humanitárne krízy majú tendenciu zmiznúť spomedzi priorít pred prírodnými katastrofami** (ako bolo zrejme napríklad v prípade súčasného cunami v juhovýchodnej Ázii a genocídy v Dárfúre v roku 2004). Existuje zjavná neochota zasahovať do človekom spôsobených kríz, aj keď práve tie sú zodpovedné za nespočetné množstvo ľudských obetí. Dráma detských vojakov v mnohých konfliktoch, rovnako ako utrpenie kresťanov a iných etnických skupín na Blízkom východe je skúškou zahraničnej politiky nezasahovania. Učenie Cirkvi jednoznačne potvrdzuje, že „**zodpovednosť za ochranu**“ – alebo povinnosť zasiahnuť – sa odňala jednotlivým krajinám a bola zverená **medzinárodnému spoločenstvu**.

V boji proti nedostatočnému rozvoju badať pozitívne trendy, ktoré významne prispievajú k úspechom opatrení na zmiernenie chudoby; sú najmä výsledkom lepšej kvantitatívnej analýzy, lepších vedeckých údajov „behaviorálnej ekonómie“, a výsledkom verejno-súkromnej spolupráce v oblasti financovania a monitorovania rozvojových projektov. Inštitucionálne štruktúry však nikdy nebudú stačiť: ľudské bytosti sú integrálne a človek ako taký nie je kvantifikovateľný. Ako naznačujú mnohé príklady, kľúčom k rozvoju je **mobilizácia ľudí zdola nahor**, pričom sa v plnej miere zachová ich ľudský rozmer, vrátane slobody, morálky, dobroty, cnosti a povolania.

Prist'ahovalectvo je príkladom potreby väčšmi sa sústrediť na povolanie ľudskej osoby. Na začiatku by sa nemalo hľadiť len na zneužívanie, tragédie utečencov a nedostatok koordinovaných opatrení – to všetko je potrebné riešiť –, ale aj na pozitívne aspekty migrácie, na dary, ktoré prináša. Ekonomickú migráciu nespôsobuje len extrémna chudoba. Často ide o investíciu, o ekonomickú kalkuláciu a veľmi často o rodinne orientovaný plán. Mimoriadne akútna je otázka maloletých osôb bez sprievodu a vyžaduje si prednostné riešenie zamerané na človeka, podobne ako celá problematika prist'ahovalectva.

Podporovať celosvetové hnutie za solidaritu

Pri analýze **nových dimenzií nerovnosti** alebo úlohy financií sa často spomína myšlienka medzinárodnej dane z finančného obratu alebo z kapitálu. Tieto návrhy by vyžadovali medzinárodnú jednomyselnosť, čo je na globálnej úrovni nepravdepodobné, a ich efekt by mohol byť konfiškačný. Namiesto dane by Katolícka cirkev mohla podporiť a presadzovať myšlienku dobrovoľných príspevkov, ktoré by neboli súčasťou verejných financií a **dotovali by nové a nezávislé národné fondy solidarity** určené na záslužné účely v službe chudobným. Tieto prostriedky by sa mali zhromaždiť vedno v **nadnárodnej sieti so zárukami transparentnosti a dobrej správy**.